

Piotr Borek

ZAPIS PRZESZŁOŚCI W INDIACH

Dworska kultura literacka
języka bradź

Zapis przeszłości w Indiach

Piotr Borek

Zapis przeszłości w Indiach

Dworska kultura literacka języka bradź

Kraków 2019

© Copyright by Piotr Borek, 2019

Recenzenci:

prof. dr hab. Danuta Stasik

dr hab. Krzysztof Stroński, prof. UAM

Opracowanie redakcyjne:

Patrycjusz Pilawski

Projekt okładki:

Paweł Sepielak

Na okładce: Ruiny twierdzy Rajgarh. Fot. Piotr Borek

Książka dofinansowana przez Wydział Filologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego

ISBN 978-83-8138-073-7

DOI <https://www.doi.org/10.12797/9788381380737>

KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel./faks: 12 431-27-43, 12 421-13-87

e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:

www.akademicka.pl

Spis treści

Od autora	7
Wykaz skrótów	11
Uwagi o transkrypcji.....	13
Aparat krytyczny	15
 Przedmowa.....	 17
 Wstęp	 21
 Rozdział I. Bhuszan i jego poemat.....	 29
I.1. Stan badań.....	31
I.2. Autor, tekst i źródła.....	41
I.3. Struktura i język dzieła.....	53
I.4. Bhuszan w ujęciu historycznoliterackim	63
 Rozdział II. Dyskurs o przeszłości	 79
II.1. Indie – świat bez historii	81
II.2. Indie a ramy historii	87
II.3. Jak mówić o historii Indii?	98
II.4. Adaptowanie historii.....	110
II.5. Identyfikacja zapisu historii w Indiach.....	122
 Rozdział III. Poemat historyczny	 137
III.1. Części początkowe.....	142
III.2. Historia jednego wydarzenia	162
III.3. Sekwencje strof	176

Rozdział IV. Pragmatyka polityczna poematu	197
IV.1. Demonstracja hojności.....	199
IV.2. Demonstracja królewskości	230
Zakończenie	251
Mapa.....	258
Bibliografia	259
Indeks osób.....	279
Indeks rzeczowy	287

Od autora

Zajęcie się centralną problematyką poruszoną w niniejszej książce jest rezultatem moich dociekań w ramach dwóch pól badawczych związanych z praktykami historiograficznymi i historycznoliterackimi.

Na wczesnym etapie studiów nad historią i literaturą subkontynentu zetknąłem się z problemem obecności historii w Indiach. Rozumiałem historię w sposób tradycyjny, wówczas dla mnie oczywisty, jako tę część tradycji intelektualnej, która przedstawianie przeszłości czyniła *explicite* celem i centrum swoich praktyk. Wyszedłem zatem od – jak dziś dopiero mogę powiedzieć – naiwnego pytania o to, dlaczego Indusi nie uprawiali historii podobnie, jak czyniono to na Zachodzie. W początkowym stadium swoich dociekań skupiłem uwagę m.in. na współczesnych badaczach związanych z projektem grupy *Subaltern Studies*. Wielu z nich obrało sobie za cel pisanie historii dostosowanej do kulturowej złożoności i wielowymiarowości subkontynentu indyjskiego. Stojąc naprzeciw zachodniej historii tradycyjnej, tworzyli szereg narracji, które można określić mianem historii alternatywnych. Nawet ci, którzy mówili wprost o konieczności przeciwstawienia się prymatowi modelu zachodniego, przejmowali wzorce zachodnie. Przed nimi zarówno indyjscy, jak i europejscy badacze Indii poszukiwali na subkontynencie praktyk historiograficznych podobnych tym, z którymi mieli do czynienia na Zachodzie. Wnioski płynące z ich poszukiwań stawały się częstokroć źródłem umniejszania wartości indyjskich tradycji intelektualnych. Za graniczące z absurdem wypada uznać dzisiaj próby poszukiwania w Indiach przedkolonialnych takich praktyk, jakie nawet na Zachodzie wykształciły się dopiero w XIX w.

Ostatecznie zdecydowałem się zamienić pytanie o historię w Indiach w próbę poszukiwania jej ekwiwalentów wytworzonych w ramach indyjskich tradycji intelektualnych. Próba taka znajduje ugruntowanie w warstwie kulturowej i literackiej subkontynentu indyjskiego oraz wydaje się konceptualnie zasadna w świetle krytyki historiografii uprawianej w ramach zachodniej tradycji badań literackich.

W trakcie badań nad kulturami i tradycjami literackimi subkontynentu indyjskiego uwagę zwraca utrwalony w opracowaniach stereotyp rzekomego upadku pewnej części literatury języka hindi. Jak często twierdzili autorzy tych opracowań, znalazła się ona w fazie schyłkowej; jej rysy szczególne to dekadencja objawiająca się w podejmowaniu przez autorów tych samych dominujących wątków tematycznych i odtwórczy charakter wyrażający się w leniwym kopiowaniu wzorców sanskryckiej literatury *kāvya*. Taki oto obraz części literatury hindi od połowy XVII do połowy XIX w. wyłania się z XX-wiecznych rodzimych narracji historycznoliterackich pióra najznajniejszych autorytetów. Mowa tu właśnie o krytycznych ocenach okresu zwanego *rīti-kāl*, jednego z czterech okresów do dziś najbardziej rozpoznawalnej periodyzacji historii literatury języka hindi. W negatywnych ocenach wyrażanych przez przedstawicieli formacji rodzimych historyków literatury, czerpiących ze wzorców i instrumentarium wiktoriańskiej tradycji akademickiej i krytycznoliterackiej, należy upatrywać powodów długotrwałego pozostawania literatury okresu *rīti* na marginesie badań nad tradycją literacką języka hindi.

Rezultaty moich dociekań pozwoliły na zaproponowanie wspólnej krytyki dla wizji Indii pozbawionych historii i wizji literatury okresu *rīti* jako schyłku tradycji literackiej języka hindi.

Niniejsza książka jest poprawioną i uzupełnioną wersją rozprawy doktorskiej, którą obroniłem na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w lutym 2018 r. Ukształtowanie zainteresowań badawczych zawdzięczam prof. Cezaremu Galewiczowi, którego wpływ na moją formację akademicką sięga początków moich studiów indologicznych. Jego niekończące się, frapujące pytania pozwoliły mi przejść z poczuciem satysfakcji przez etapy poszukiwania wartościowego ujęcia przedmiotu badań, prowadzenia badań oraz przygotowania rozprawy. Zaangażowanie dr Aleksandry Turek okazało się nieocenione w pracy nad tekstem źródłowym. Jej wkład nie ograniczył się jedynie do czuwania nad moimi zmaganiem z często wymykającymi się słownikowi i gramatyce meandrami języka bradź. Jestem przekonany, że jej udział w mojej pracy naukowej można by bez obaw stawiać za wzór wszystkimi, którzy podejmują się pełnienia stosunkowo nowej w polskim szkolnictwie wyższym funkcji promotora pomocniczego.

Jeśli tekst książki odbiega od tego, co można przeczytać w rozprawie doktorskiej, jest to przede wszystkim zasługa prof. Danuty Stasik oraz prof. Krzysztofa Strońskiego, których konstruktywna krytyka pozwoliła mi na wpro-

wadzenie niezbędnych uzupełnień i modyfikacji. Wkład Pani Profesor w moją pracę wykracza znacząco poza uwagi recenzenta. Kiedy rozpoczynałem studia doktoranckie, zwróciła moją uwagę na tekst Bhuszana i pomogła odnaleźć się w międzynarodowym środowisku specjalistów badających tradycję literacką języka hindi.

Szczególną rolę w kształtowaniu mojej postawy badacza i etosu pracy naukowej odegrał prof. Jan Kieniewicz. Ponad dekadę temu, kiedy podejmowałem pierwsze próby zmierzenia się z problemem pisarstwa historycznego w Indiach, Pan Profesor bez wahania zgodził się udzielić mi wsparcia. To pod Jego kierunkiem prowadziłem swoje pierwsze badania naukowe nad środowiskiem *Subaltern Studies* i Jemu także zawdzięczam umiejętność zadawania pytań. Z ogromnym sentymentem wspominam otwartość i oczywistość, z jaką znamienity historyk roztacza systematyczną i bezinteresowną opiekę nad młodym literaturoznawcą.

Odpowiedzialność za wszelkie uchybienia, nieścisłości czy braki, które Czytelnik dostrzeże w trakcie dalszej lektury, leży wyłącznie po stronie autora książki.

Czy historia – idiosynkratyczny produkt wielowiekowej tradycji Zachodu – miała swój ekwiwalent na subkontynencie indyjskim? Czy to dopiero Zachód odłonił przed Indusami wartość, jaką przeszłość może mieć dla teraźniejszości?

Marathowie posiadali długą i bogatą tradycję własnego języka i jego formy literackiej, a mimo to ich wódz Śiwadźi w przededniu królewskiej konsekracji (1674) zlecił kompozycję dzieła poecie przynależącemu do innej kultury literackiej. Czy świadome wkraczanie nowego „państwa” w krąg dworskiej kultury literackiej języka bradź było związane z politycznymi ambicjami wielkiego wodza? Czy forma i treść poematu, gatunek i środki ekspresji mogły dlań stanowić narzędzia w procesie konsolidacji władzy?

Zapis przeszłości w Indiach. Dworska kultura literacka języka bradź to studium fragmentu historii dynamicznej ekspansji języka regionalnego na subkontynencie indyjskim okresu wczesnej nowożytności (1500-1800), ale przede wszystkim – charakterystyka zaangażowania w dyskurs o przeszłości i dyskurs władzy tej części tradycji literackiej języka hindi, którą jeszcze do niedawna uważano za obsceniczną, dekadencją i bezużyteczną.